



Агропромисловість наступає: жінки та навколишнє середовище

Соціально-гендерний вплив
агропромислових об'єктів
на сільських жінок



НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНИ

а/с 306, 01032, м. Київ, Україна
тел.: (044) 238 62 59
necu@necu.org.ua
www.necu.org.ua

Дослідження виконано на замовлення Національного екологічного центру України (НЕЦУ) у рамках курсу «Гендер і економіка» кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА), зима-весна 2015 року.

Керівниця проекту від НЕЦУ:

Владлена Марцинкевич, Наталія Коломієць

Керівниця проекту від НаУКМА:

кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Тамара Марценюк***, авторка курсу «Гендер і економіка»

Дослідження виконали студентки і студенти НаУКМА III та IV років навчання бакалаврської програми з соціології: ***Ксенія Адамська*** (керівниця групи кейсу по Івано-Франківській області, за «Даношою»), ***Поліна Байцим, Дмитро Беланенко, Остап Бутилевич, Роман Гаврилюк, Леся Гейко, Данило Готола, Юлія Жарікова, Катерина Гребенюк, Софія Заремба, Євгеній Кацімон, Юлія Ковалевська, Анастасія Лепіхова, Ганна Ліньова, Наталія Мартиненко, Ксенія Мартова, Ольга Мацішин, Станіслав Оленченко, Дарина Павлученко, Олеся Пастух, Дар'я Попова*** (керівниця групи кейсу по Дніпропетровській області за с. Шульгівка), ***Анастасія Прокопенко, Поліна Стогнушко*** (керівниця групи кейсу по Вінницькій області, за «Нашою рябою»), ***Іван Студинський, Юрій Толочко***.

Фотографія на обкладинці - мешканка с. Оляниця, Вінницької області, липень 2012 року, НЕЦУ.



Публікацію було підготовлено за підтримки Фонду розвитку демократії ООН. Зміст цієї публікації є винятковою відповідальністю НЕЦУ і за жодних обставин не може розглядатися як такий, що відображає позицію Фонду розвитку демократії ООН або інших донорів.

Розповсюджується безкоштовно

УДК 314:331

Національний екологічний центр України

Агропромисловість наступає: жінки та навколишнє середовище

**Соціально-гендерний вплив
агропромислових об'єктів на
сільських жінок**

Звіт за результатами дослідження

Київ

2015

Зміст

1. Вступ. Актуальність вивчення соціально-гендерних аспектів впливів: ціннісні та методологічні засади.....	5
2. Міжнародне та українське законодавство стосовно забезпечення прав жінок (у тому числі, у сільській місцевості)	7
3. Становище сільських жінок в Україні: загальні тенденції	9
4. Кейс про свиноферми в Івано-Франківській області.....	11
5. Кейс про ферму для вирощування норки у Дніпропетровській області.....	16
6. Кейс про виробництво курятини у Вінницькій області....	22
7. Загальні висновки.....	30
8. Рекомендації.....	31
Додаток А. Гендерна політика ЄБРР.....	33
Перелік використаних джерел.....	34

Актуальність вивчення соціально-гендерних аспектів впливів: ціннісні та методологічні засади

Українське суспільство стратифіковане за низкою ознак, серед яких – стать, вік, соціальний статус чи клас, регіон проживання, стан здоров'я, тип населеного пункту тощо. Інтереси та потреби різних соціальних груп повинні поважатися та бути гідно представлені у різних сферах суспільного життя, тому що це – основа демократичного суспільства. Фаховий аналіз ситуації дає можливість врахувати розмаїті погляди, інклюзивність (включеність) думок різних соціальних груп, чутливість і критичність.

Гендерна рівність – складова поняття рівності та рівних можливостей. Демократичне суспільство повинно надавати і чоловікам, і жінкам рівні можливості брати участь у всіх сферах життя. Гендерна дискримінація у будь-якій соціальній сфері (як публічній, так і приватній) та у будь-якому соціальному інституті (від родини до політики) є важливим питанням, яке у демократичному суспільстві має вирішуватися на різних рівнях – державному, на рівні громад, громадських організацій, підприємств тощо. При цьому роль громадянського суспільства є важливою, адже передбачає так звану «дію знизу» у розв'язанні різноманітних соціальних проблем.

Суттєва частина цих соціальних проблем стосується сфери **забезпечення сталого розвитку** різноманітних громад, у тому числі, сільських. Важливо враховувати не лише екологічні, правові та економічні аспекти, а і соціально-гендерні. В Україні за останні роки проводяться дослідження з урахуванням так званого **гендерного підходу** – це підхід, що базується на вра-

хуванні різних потреб і ситуацій, в яких опиняються жінки та чоловіки через свої соціальні ролі¹. Вважається, що гендерний підхід забезпечує справедливість і рівність, підвищує рівень довіри до влади, ефективність і сталість розвитку, підтримку міжнародних організацій, сприяє ланцюговій реакції покращення якості життя громади. Існують також певні практичні напрацювання стосовно сфер і критеріїв якісної оцінки результатів виконання муніципальних цільових програм щодо забезпечення рівності жінок та чоловіків². Окрім того, розроблено методологічні рекомендації стосовно виявлення **потреб** окремих категорій населення³, серед яких доцільно виділити також і сільських жінок. Зокрема, кількісні та якісні соціально- і гендерно-розподілені показники стосуються аналізу соціальної інфраструктури, житлових умов, зайнятості на ринку праці та умов праці, участі у громадському житті, основних демографічних показників тощо.

Відповідно до ідей концепції сталого розвитку, екологічні та соціально-гендерні впливи є взаємопов'язаними. Великі агропромислові об'єкти, які з'являються в Україні, потребують ретельнішого вивчення з боку не лише екологічної активістської громади, а також і фахівців та фахівчинь з інших соціально-економічних сфер. Поява нових підприємств впливає не тільки на уклад економічного життя мешканок і мешканців району. Діяльність підприємств спричинює зміни довкілля, а також зазнає і соціальне життя як працівників та працівниць компанії, так і мешканців та мешканок тих сіл,

1 Детальніше див. підрозділ «Методологія гендерного та антидискримінаційного аналізу державних політик» у Марценюк Т. **Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів**. [Електронний документ] – К., 2014. – 65 с.

2 До сталого розвитку через участь жінок: **Гендерний профіль м. Вінниці та Моніторинг рівня комфорту проживання жінок у м. Вінниця**, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України» здійснюється Федерацією канадських муніципалітетів у партнерстві з Асоціацією міст України за фінансової підтримки Уряду Канади. – Сс. 25-27.

3 Оцінювання соціально-гендерного впливу стратегій, програм і проектів регіонального розвитку: **Практ. посіб.** /./М. Колодій та ін.; за ред. І. Санжаровського. — К.: К.І.С., 2012.

поряд або безпосередньо в яких відкриваються нові ферми.

Варто звернути додаткову увагу на те, що Україні **проблемам сільських жінок** приділено недостатньо уваги, адже часто у дослідженнях жінки і мешканці сільської місцевості розглядаються як гомогенні групи. Зрозуміло, що жінки з великих міст і сільської місцевості зіштовхуються з різними проблемами, так як і мешканці села залежно від статі можуть мати різні пріоритети.

Отже, **метою** цього дослідження було виявити ознаки впливу агропромислових комплексів в Україні на соціально-гендерні аспекти життя сільських громад. Дослідження стосувалося **трьох кейсів** (детальнішу інформацію про які подано нижче):

1. **Свиноферми** в Івано-Франківській області (компанія «Даноша»);
2. **Ферма для вирощування норки** у Дніпропетровській області (компанія «Агропромінвест»);
3. **Птахофабрика** у Вінницькій області (компанія «МХП»).

Об'єктом дослідження виступили переважно сільські жінки саме тому, що діяльність агропромислових комплексів зачіпає, передусім, сільські громади у різних регіонах України. У дослідженні було використано **дві категорії методів**. На експлораторному етапі доцільним виявилось **кабінетне дослідження**, тобто, пошук інформації за допомогою онлайн-ресурсів, статистичних збірок чи довідників, інших релевантних джерел. Емпірична база дослідження ґрунтувалася на **етнографічному підході** – розгляд повсякденності досліджуваних сіл,

їхнього побуту, соціальних і гендерних проблем у власних інтерпретаціях мешканок і мешканців. Етнографічна складова дослідження (яка передбачала поїздки у зазначені області України) була проведена з використанням переважно таких методів, як глибинні інтерв'ю, фокус-групова дискусія та спостереження.

У цьому звіті для початку здійснено огляд міжнародного і національного законодавства стосовно прав жінок, у тому числі, у сільській місцевості. Україна ратифікувала низку міжнародних документів, покликаних стимулювати покращення соціально-економічного становища сільської місцевості, зокрема, маючи на меті покращити складне становище жінок у такій місцевості. Однак чи виконується це законодавство на практиці? Аби надати відповідь, розглянуто становище сільських жінок в Україні. Зокрема, більш детально проблеми сільських громад загалом і сільських жінок зокрема вивчено на прикладі трьох кейсів. Причому вплив агропромислових об'єктів на сільські громади проаналізовано з різних боків – виокремлено як позитивні, так і негативні аспекти впливу.

Два кейси (Вінницька птахофабрика та свинокомплекси компанії «Даноша») підтримуються Європейськими банком реконструкції та розвитку (ЄБРР). Тому доцільно переглянути також і політику цього банку щодо соціально-гендерних питань у проектах, які він фінансує (див. Додаток А). Після завершення узагальнено отримані результати у вигляді висновків, надано рекомендації до різноманітних можливих акторів процесу регулювання соціально-гендерних стосунків.

Міжнародне та українське законодавство стосовно забезпечення прав жінок (у тому числі, у сільській місцевості)

Ратифікувавши *Стамбульську декларацію з населених пунктів* (1996)⁴, українська держава поставила серед пріоритетів питання комплексного розвитку не тільки міст, а і сільської місцевості, визнала «особливі потреби жінок, дітей і молоді у стабільних, здорових і безпечних умовах життя» (ст. 7). У документі зазначено: «Крім поліпшення умов життя в містах ми також повинні прагнути до забезпечення адекватної інфраструктури, громадських послуг і можливостей працевлаштування в сільських районах з метою підвищення їх привабливості, створення комплексної мережі населених пунктів і зведення до мінімуму міграцію населення із сільських районів у міста» (ст. 6).

Постає питання узгодження вітчизняного законодавства стосовно сільської місцевості з міжнародним. Найважливішим прийнятим за останній час документом, який регулює стосунки у сільській місцевості та розвиток аграрної сфери українського ринку праці, є *Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року*⁵. Як зазначено у цьому документі: «Найгострішими проблемами на селі є відсутність мотивації до праці, бідність, трудова міграція, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та відмирання сіл». Загалом Програма є гендерно нейтральною (жінки і чоловіки у сільській місцевості не розглядаються як окремі соціальні групи, які потребують особливої уваги). Тобто документ написано без урахування статей з вище розглянутої Стамбульської декларації з населених пунктів. Однак у документі

згадуються інші окремі соціальні категорії: молодь і особи (родини), які проживають на депресивних сільських територіях.

Як зазначено у *Резолюції про покращення становища сільських жінок Генеральної Асамблеї ООН*⁶, жінки, які проживають у сільській місцевості, відіграють важливу роль у розвитку сільського господарства і сільських районів, у зростанні продовольчої безпеки та викоріненні бідності. Розвиток сільських районів значною мірою залежить від залучення жінок сільської місцевості до вирощування продовольчих сільськогосподарських культур і тваринництва і до несільськогосподарської діяльності. Також вони виконують важливі функції з догляду за дітьми, людьми похилого віку та хворими.

На міжнародному рівні Україна ратифікувала *Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок*⁷. В окремій статті 14 прописані заходи щодо ліквідації будь-яких форм дискримінації жінки у сільській місцевості. Серед багатьох пунктів зазначена необхідність для сільських жінок брати участь у розробці та здійсненні розвитку на всіх рівнях, офіційної та неофіційної освіти, гідне медичне обслуговування, участь у колективній діяльності, право на гідне життя.

Конституція України у Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» ст. 24 гарантує громадянам рівні конституційні права і свободи, «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майново-

4 Стамбульська декларація з населених пунктів ООН; Міжнародний документ від 14.06.1996.

5 Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>

6 Улучшение положения женщин в сельских районах: // Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 18 декабря 2007 года // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/471/95/PDF/N0747195.pdf?OpenElement>

7 Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.; Міжнародний документ від 18.12.1979 // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_207

го стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»⁸. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується «наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей... у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці...». У *Кодексі законів про працю України* у ст. 2-1 держава «забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин»⁹.

Одним з основних законодавчих механізмів забезпечення гендерної рівності є *Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»*¹⁰. Зокрема, стаття 17 стосується забезпечення рівних прав і можливостей у працевлаштуванні та просуванні кар'єрними сходами у роботі. Відповідно до неї, працедавець зобов'язаний забезпечити умови праці, які дозволяють жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі, забезпечити їм можливість суміщати трудову діяльність із сімейною та однаково оплачувати їхню відповідну працю.

У концепції Державної програми забез-

печення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період 2016 року¹¹ передбачено зменшення розриву у кількісному представництві жінок і чоловіків у прийнятті політичних, економічних, соціально важливих рішень, зменшення гендерного розриву у рівні заробітної плати та підвищення рівня економічної активності жінок. Загалом у програмі відсутня диференціація заходів для сільського та міського населення. Вона торкається передусім загальних гендерних аспектів зайнятості, не акцентуючи увагу на проблемах сільських мешканок. З іншого боку, ця програма на відміну від попередньої вже містить окремі акценти на потреби сільських жінок: йдеться про «здійснення заходів, спрямованих на розвиток у жінок лідерських навичок для участі у прийнятті управлінських рішень та навичок провадження підприємницької діяльності. При цьому особливу увагу слід приділити жінкам із сільської місцевості, представникам національних меншин та жінкам з особливими потребами». У 2012 р. у Верховній Раді України було проведено круглий стіл *«Забезпечення прав та можливостей сільських жінок в Україні»*¹², де також обговорювали проблеми сільських жінок.

8 Конституція України від 28 червня 1996 року.

9 Кодекс законів про працю України від 10.12.71 ВВР № 322-VIII // [\[http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08\]](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08)

10 Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV // [\[http://portal.rada.gov.ua\]](http://portal.rada.gov.ua)

11 Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» від 26 вересня 2013 р.

12 Матеріали круглого столу «Забезпечення прав та можливостей сільських жінок в Україні» від 18.09.2012 р. при Комітеті Верховної Ради України з прав людини, національних меншин та міжнародних відносин. Стенограма // http://empedu.org.ua/sites/default/files/files/publications_materials/stenograma_18_09_12.pdf

Становище сільських жінок в Україні: загальні тенденції

Українські жінки, які проживають у сільській місцевості, зіштовхуються з проблемами, що зумовлюються **гендерною нерівністю**, а також з тими, які відчувають мешканці **сільської місцевості**. Близько половини домогосподарств у сільській місцевості очолюються жінками, більшість неповних сімей у сільській місцевості – це сім'ї, де є тільки матір. При цьому саме перед сільськими домогосподарствами постають виклики недостатнього економічного забезпечення, нерозвиненість інфраструктури, медичної сфери тощо.

Згідно з даними Державної служби статистики України в Україні сільські жінки становлять близько 7,5 млн. осіб. У середньому у сільській місцевості розмір домогосподарства є більшим (2,7 людини 2014 року), ніж у міській (2,5 людини). Однак кількість членів домогосподарства у селах переважає не за рахунок малих дітей, а за рахунок, радше, – людей літнього віку (жінок і чоловіків старше 60 років)¹³.

У сільських районах **бракує сприятливих умов для поєднання материнства і професійного зростання**: за останні десять років закрилося чимало дошкільних закладів, а сама робота у сільській місцевості супроводжується постійним навантаженням на жінок – вони практично не відпочивають, не дбають про своє здоров'я¹⁴.

У результатах аналізу гендерних стосунків у селі, проведених соціологією Н. Лавріненко, зазначена¹⁵ **патріархаль-**

ність сільського середовища стосунків у сільському середовищі, нерівність статусів чоловіка і жінки. Зокрема, сільські жінки оцінюють свій стан як менш рівноправний (лише половина відчувають себе рівноправними з чоловіками і на роботі, і вдома); третина жінок відчувають себе у різних сферах життя певною мірою дискримінованими, мають нижчий соціальний статус.

Відповідно до даних репрезентативного для України опитування сільських жінок 2014 р.¹⁶, 48% сільських жінок не мають медичних закладів у межах пішої доступності пішого доступу і стільки ж не можуть собі дозволити певні ліки або платні медичні послуги, 30% скаржаться на проблеми з доступністю послуг стоматолога, 29% сільських жінок вважають, що не можуть собі дозволити отримати необхідну медичну допомогу у випадку хвороби, яка вимагає оперативного втручання або тривалого лікування. Окрім того, 26% сільських жінок хотіли б підвищити свій освітній рівень, однак майже половина з них не мають на це коштів (бракує коштів для оплати навчання у 8% сільських жінок, для оплати проживання в іншому місті – у 4%). Лише 46% сільських жінок вказують, що вміють користуватися і комп'ютером, і Інтернетом (це переважно жінки віком до 40 років). Зазначили 22% сільських жінок зазначили, що не мають можливості виконувати роботу, що відповідає їх досвіду, знанням і кваліфікації 22% сільських жінок (серед жінок до 55 років таких 24%). 20% зайня-

13 Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2014 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник/Відп. за випуск І.І. Осипова. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – с. 11.

14 Впровадження гендерних підходів в діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій: Навчально-навчально-методичний посібник / Укл. Л.М. Артеменко. – Чернігів, 2008. – Сс. 10.

15 Лавріненко Н. Гендерні відносини на селі // Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В.М. Ворони, д.соц.н. М.О. Шульги. – К.: ІС НАНУ, 2006. – Сс. 86-92.

16 Комплексне дослідження становища жінок, які проживають у сільській місцевості / І. Волосевич, Т. Коноплицька, Т. Костюченко, Т. Марценюк. – К.: ВАІТЕ, 2015. – Сс. 76.



Кожна третя жінка в Україні проживає у сільській місцевості

В Україні сільські жінки становлять близько 7,5 млн. осіб



48%

сільських жінок не мають медичних закладів у межах пішої доступності і стільки ж не можуть собі дозволити певні ліки або платні медичні послуги



30%

сільських жінок скаржаться на проблеми з доступністю послуг стоматолога



29%

сільських жінок вважають, що не можуть собі дозволити отримати необхідну медичну допомогу у випадку хвороби, яка вимагає оперативного втручання або тривалого лікування

тих жінок працюють більше 40 годин на тиждень¹⁷.

Серед **основних проблем зайнятості сільських жінок**, опитаних 2014 р., експертки¹⁸ визначають низьку оплату праці (нижчу, ніж для чоловіків); невідповідність отриманої освіти та потреб ринку праці у сільській місцевості, зокрема, через гендерні стереотипи щодо традиційно «жіночих» професій (вчителька, бібліотекарка, вихователька дитячого садочка, лікарка/медична сестра), для яких у селах небагато робочих місць; незацікавленість працедавців брати на роботу молодих жінок або жінок з дітьми; нерозвиненість мережі дитячих закладів; недотримання працедавцями (особливо у

приватному секторі) норм робочого часу та обмежень на виконання важких робіт жінками; гендерні стереотипи щодо того, що жінка повинна займатися в основному господарством та сім'єю, а не виявляти професійну або підприємницьку активність.

Загалом слід зробити висновки, що сільські жінки – це **подвійно маргіналізована** категорія громадян України, інтереси та потреби яких слід враховувати. Розгляньмо детальніше, яка ситуація зі становищем сільських жінок, пов'язана з впливом на сільські громади агропромислових об'єктів, на прикладі трьох кейсів із різних регіонів України.

17 Комплексне дослідження становища жінок, які проживають у сільській місцевості / І. Волосевич, Т. Коноплицька, Т. Костюченко, Т. Марценюк. – К.: ВАІТЕ, 2015. – Сс. 77.

18 Там само. – Сс. 78.

Кейс про свиноферми в Івано-Франківській області

4.1. Загальна інформація про кейс.

«Даноша» — українська сільськогосподарська компанія, яка належить данським інвесторам та була створена в червні 2004 року в с. Копанки неподалік від міста Калуш (Івано-Франківська обл.). Власники компанії мають багаторічний досвід у створенні та керівництві сучасними та прибутковими сільськогосподарськими підприємствами на теренах Данії, Польщі та інших країн Північної Європи, Росії, а також активно інтегрує свій бізнес на території Західної України¹⁹. Об'єктом цього кейсу виступали мешканки і мешканці сіл Лани, Делієве та Водники, працівники та працівниці компанії «Даноша» у с. Копанки та Делієве. У селах було проведено 96 інтерв'ю (7 осіб під час фокус-групової дискусії) з мешканцями та мешканками, а також активістами і активістками села. Окрім того, 27 березня 2015 р. працівниці компанії «Даноша» провели презентацію компанії для дослідницької групи.

4.2. Діяльність компанії «Даноша»:

соціальні та гендерні аспекти. Проведення польового дослідження на ТзОВ «Даноша» дало можливість комплексно ознайомитися з діяльністю компанії та тим, наскільки вона відповідає поставленим пріоритетним цінностям і вимогам, які прописані в її статуті, а також відповідність політики діяльності компанії заходам українського та міжнародного законодавства.

ТзОВ «Даноша» прагне стати відповідальним та авторитетним сільськогосподарським підприємством України, брати участь у розвитку та вдосконаленні сільськогосподарської та екологічної політики країни поряд із власним внеском у розвиток місцевої громади, економіки та інфраструктури¹⁹. Однак, згідно з *Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоло-*

віків», можна виявити проблеми з розвитком місцевої громади та інфраструктури. Наприклад, у жодному з трьох сіл Лани, Делієве і Водники нема **дитячого садочку**, що свідчить про незабезпечення доступу до соціально-побутових послуг, який включає догляд за дітьми, організацію шкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля. Більше того, всі опитані мешканці та мешканки сіл засвідчили проблемну ситуацію із закладами медичної допомоги. Якщо у селах і був фельдшерський пункт (проте – не лікарня), його можливості та сфера компетенції не задовольняли потреб сільського населення. У рубриці ж «Соціальна відповідальність» компанії «Даноша» написано, що компанією було надано фінансову допомогу селам, яка використовується на будівництво та реконструкцію *дитсадків*, шкіл, церков тощо. Відсутність саме цього елемента свідчить про те, що цілком імовірно деякі потенційні працівниці не можуть працювати у компанії або ж мають певні проблеми з доглядом за власними дітьми.

Працедавці компанії «Даноша» декларують створення **умов праці**, які дозволяють чоловікам і жінкам створювати трудову діяльність на однаковій основі, що, своєю чергою, відповідає українському та міжнародному законодавству. За словами роботодавців, працівники «Даноші» отримують однакову оплату праці незалежно від статі. Важливо відзначити, що на «Даноші» намагаються розвінчувати стереотипи щодо горизонтальної сегрегації на ринку праці (традиційні «чоловічі» та «жіночі» галузі): наприклад, жінки керують автоматизованими тракторами. Щодо вертикальної сегрегації (чоловіки обіймають вищі за ієрархією посади), то у компанії «Даноша» на головній посаді (директор) – чоловік.

Під час інтерв'ю з начальницею відділу

¹⁹ Про компанію «Даноша», офіційний сайт компанії // <http://www.danosha.com.ua/ua/kompaniia/pro-nas.html>

зовнішніх зв'язків підприємства «Даноша» не було отримано чіткої інформації стосовно офіційної **гендерної політики компанії**. Був зроблений наголос на тому, що частину (фактично, половину) керівних посад у компанії обіймають жінки: керівниця відділу бухгалтерії, керівниця відділу зв'язків із громадськістю, керівниця відділу розвитку. При цьому, зважаючи на розміри компанії (загалом до роботи на підприємстві залучено близько 700 працівників), доцільно зробити висновок, що зайняття жінками трьох керівних посад не є достатньою репрезентацією жінок у керівництві. Що стосується заходів, які компанія здійснює для покращення становища жінок на підприємстві, то керівництво має наміри відкрити дитячий садок для дітей працівників. Відповідь на офіційний запит до керівництва компанії «Ахзон» стосовно декларованої гендерної політики на період написання звіту отримана не була.

Наступним аспектом, який неодноразово висвітлювала компанія, це **подарунки** до дня Святого Миколая та на Великдень. За словами респондентів, ці подарунки лише для самотніх людей та тих, хто здали землі фермі в оренду.

4.3. Інфраструктура сіл та умови проживання.

Аналізуючи ставлення громад сіл, які проживають поблизу підприємства «Даноша», передусім, першою чергою варто зазначити **відмінності у ставленні населення до впливу свиноферми**. З респондентів, опитаних у трьох селах, більшість говорили про суттєвий негативний вплив виробництва на здоров'я та побут. Однак частина представниць громади зазначали також і певні позитивні аспекти у житті поблизу підприємства.

Основними негативними аспектами, на думку більшості респонденток, були і залишаються питання сильного **аміачного запаху**, що є результатом неправильної переробки відходів продуктів життєдіяльності тварин, а також 5-денний період удобрення посівних земель. Так, 65-річна мешканка села Делієве зазначила:

«Сморід стоїть жахливий, зараз Вам то не чути, але влітку в духоту на

вулиці дихнути нема чим».

Активістка і позивачка у справі проти підприємства «Даноша» поскаржилася в інтерв'ю, що запах подекуди настільки сильний, що господарська робота у господарстві на вулиці стає неможливою:

«Я в середу поїхала туди, я трохи поробила і зразу мене тут пече (я сама гіпертонік). Тиск піднімається, я сама в машину...».

Респондентки старшого віку одногосно стверджували про погане самопочуття, спричинене запахом, особливо вранці.

Варто також зазначити, що значна частина респондентів не є постійними мешканцями вищезазначених сіл. На противагу активістам та респондентам літнього віку, люди, які приїждять на вихідні до своїх родичів похилого віку, не надавали суттєвої уваги запаху. Так, в інтерв'ю 45-річна мешканка Івано-Франківської області переконувала у відсутності у селі запахів як таких. Єдине, на чому наголосила жінка, це сильний різкий різкий запах у селі Водники у період удобрення «Даношею» земель.

Про політику відповідальності говорить начальниця відділу зовнішніх зв'язків та розвитку підприємства «Даноша»:

«Підприємство регулярно проводить заміри стану води і повітря, здійснюються виїзди на запити населення. Якість води та повітря не перевищує допустимих норм».

Таким чином, можемо спостерігати розходження у свідченнях респондентів і працівників підприємства. З одного боку, спостерігаємо відповідальну політику стосовно населення, з дотриманням всіх норм. З іншого боку, за свідченнями респондентів, увага до екологічних питань є недостатньою, більше того, є загроза життю населення.

Другим особливо актуальним аспектом для мешканців села є питання **стану доріг**. За словами власниці дачного будиночка у селі Делієве,

«їхні [підприємства] машини порозбивали дороги так, що вже не проїдеш».

Чимало жителюк сіл скаржаться на поруйновані дороги, але водночас зазначають, що снігоочищувальні машини підприємства є рятівними для села взимку:

«А якби не «Даноша», то дороги нема кому чистить взимку, це правда»,

- каже 50-річний мешканець села Делієве.

У контексті питання про дороги мешканці сіл зачіпали тему **тріщин у будинках**. Однак однозначної відповіді щодо причин цих тріщин віднайти так і не вдалось. У селі Водники респонденти неодноразово покладали провину на діяльність у кар'єрі та на залізницю, яка знаходиться у 200 метрах від деяких будинків. У селі Лани тріщини на будинках не є проблемою, на яку би звертали увагу інтерв'юєрок респонденти, водночас, у селі Делієве це питання стоїть досить гостро: воно порушувалося переважною більшістю опитаних. Чи не кожен мешканець села скаржиться на потріскані будинки, виною чому є машини «Даноші», які рухаються головною вулицею села:

«Весною хату я білила, а вже на осінь по низу тріщини пішли»,

- каже мешканка села Делієве.

Ще один не менш часто згадуваний сільськими громадами аспект – це **питання води**. Як вже зазначалося, відповідальна соціальна політика, на якій роблять наголос керівники підприємства, включає регулярний контроль за якістю води. Це питання виявилось найбільш контрольованим у межах трьох сіл. Жоден з респондентів не вказав на зниження якості води, однак, низка представників сільської громади акцентували увагу на зниженні рівня води у криницях. Мешканці села Делієве покладають провину на свиноферму, у той час, як жителі села Водники бачать причину у видобувних роботах на кар'єрі, що знаходиться неподалік села. На запитання про зниження рівня води у криницях та причетність до цього виробничих потужностей «Даноші», молода мешканка села Водники відповіла однозначно:

«вона тут ні при чім, а от як їхати

від села в сторону лісу, то, Ви, мабуть, бачили, у нас тут є кар'єр... то як далі ще копнуть, то взагалі без води будемо...».

У селі Лани респонденти не говорили про проблему зменшення рівня води як таку. Водночас одна з власниць дачної ділянки у селі Делієве досить чітко вбачає проблему зменшення рівня води у селі і неодноразово наголошувала на відповідальності свиноферми у селі Делієве за цю проблему.

Варто також говорити про внесок свиноферм у розбудову сіл Лани та Делієве. На своєму офіційному порталі Даноша звітує про **газифікацію** села Лани. Дві пенсіонерки в інтерв'ю стверджують:

«Даноша кинула трубу, кожен далі проводив від неї газ до себе... по 2 тисячі гривень скидалися».

На рівні з газифікацією села серед позитиву у діяльності ферми мешканці села говорять про використання підприємством **«паїв»**. На думку мешканки села Делієве, діяльність підприємства на орендованих землях є позитивною:

«там було чагарники і дерева вже поросли, а вони то прибрали... документи на землю теж зробили».

І, хоча на думку переважної більшості респондентів фінансова винагорода за використовувані паїв є низькою (3% та 5-6% для тих, хто заключив договір оренди ще на 20 років, або ж 3% від зібраного врожаю), все ж мешканці сіл охоче дають компанії свої землі в оренду. Причинами цього, за словами однієї респондентки, є високі ціни на посівні послуги комбайна (900 грн.) і за збір урожаю. За словами власниці дачного будинка у селі Делієве, «Даноша» використовує її паї не за призначенням:

«Моя покійна мама здала їм в оренду землі, щоб вони там гноївку зливали. Нічого вони там не вирощують... ріднак, але він дуже землі виснажує!».

За офіційними даними, що були надані компанією під час презентації 27 березня 2015 р. компанією, за минулий 2014 р. свиноферма виділила 30 тисяч гривень-

тис. гривень на розвиток села Лани і стільки ж – на розвиток села Делієве. Однак за словами кандидатки на посаду сільської голови:

«...грумада цих грошей ніколи не бачила».

Респондентка стверджує, що питання добробуту села стоїть особливо гостро в умовах корумпованості української політичної та економічної системи. Як приклад вона приводить бюджет села Делієве та сільського голову, який ніби-то отримує свої гроші від «Даноші». Вихід із корумпованої системи і шлях до благополуччя села пролягає через зміну підкупних чиновників, на думку активістки, саме тому вона активно відстоює свою позицію і вже восени балотуватиметься на посаду голови.

4.4. Зайнятість сільських жінок.

Під час інтерв'ю та фокус-групових дискусій респонденти наголошували на відсутності відмінностей у зайнятості жінок та чоловіків. Проте у процесі діалогу ставало очевидним існування таких відмінностей, зокрема, 5 респондентів згадувало те, що чоловіки частіше, ніж жінки, кидають село на певний час з метою заробітків. Шістдесятирічна респондентка стверджує:

«Жінки у селі роблять всьо²⁰, а чоловіки їздять на заробітки».

Отже, жіноча праця у досліджуваних селах пов'язана з виконанням різноманітних репродуктивних завдань у межах домогосподарства. Чоловіки ж, своєю чергою, радше виконують продуктивну працю матеріального забезпечення сім'ї поза домогосподарством.

Чи не найважливішу роль у благоустрої села відіграє сільський(-а) голова. Інтерв'юеркам вдалося зустрітися з сільською головою села Лани і коротко поспілкуватися про життя у селі. За свідченнями респондентки, жінки у селі працевлаштовані:

«У нас всі жінки працюють... у мене секретарка, бухгалтер, бібліотечарка – все жінки».

Такі оптимістичні сценарії, описані головою, не повною мірою відповідають дійсності. За словами мешканки цього ж села:

«Сусідка народила дитя того року, а працювати не може – мало не де залишити».

Було зауважено, що існують гендерні відмінності і у доступі до ринку праці чоловіків та жінок. Через виконання «традиційної» жіночої функції – турботи за дітьми, та відсутності у селах освітніх закладів для дітей дошкільного віку – наприклад, дитячих садків, жінки часто неспроможні вийти на ринок праці. Жінка у селі Делієве стверджує:

«От дочка моєї знайомої вже три роки не може піти працювати, бо нема кому з дітьми сидіти».

Аналогічну ситуацію описує жінка з села Лани:

«Нема садочка, немає з ким дитину подіти».

Чоловіки, своєю чергою, не зазначали такої перешкоди у працевлаштуванні, тому доцільно припустити, що вони беруть меншу участь у процесі догляду за дітьми. Як додатковий доказ цьому доречно навести результати спостереження під час одного з фокус-групових досліджень, які були проведені у селі Водники. Жінки-респондентки часто змушені були передчасно закінчувати розмову через дітей, які перебували разом з ними, чоловіки, своєю чергою, залишалися на місці до закінчення дискусії. Незважаючи на це, більшість жінок постійно наголошували на тому, що чоловіки допомагають їм у піклуванні за дітьми. Можна зробити висновок, що проблема гендерної нерівності не є усвідомленою жінками сіл Лани, Водники та Делієве.

Один респондент наголосив на гендерних відмінностях у виборі країни для виїзду на заробітки:

«Якщо жінки їдуть, то в Європу, чоловіки – переважно в Івано-Франківськ або в Росію».

20 Доглядають за господарством, виховують дітей, косять.

Доцільно припустити, що такі відмінності пов'язані з гендерною специфікою трудової міграції. Результати досліджень переконують, що «структурні зміни в моделях зайнятості жінок середнього класу західних країн супроводжуються девальвацією домашньої праці та діяльності з догляду за дітьми та особами похилого віку і призводить до зростаючої потреби в мігрантах, підвищення попиту на їх працю в сферах суспільних та домашніх послуг»²¹. Зважаючи на те, що існує попит на жінок, які готові виконувати «традиційну» жіночу працю, зокрема, доглядову, за матеріальну винагороду, відсоток українських жінок, які виїжджають закордон з метою заробітку, є вищим, аніж відсоток чоловіків. Окрім того, відповідно до статистичних даних, 69% українських заробітчан у Росії задіяні у сфері будівництва²², що, зважаючи на маскулінізацію цього виду діяльності, може слугувати одним з пояснень високої представленості українських чоловіків-мігрантів у Росії.

4.5. Висновки.

Доцільно охарактеризувати ступінь дотримання компанією «Даноша» законодавства, пов'язаного з гендерними та соціальними питаннями, доцільно, як частковий. Такі аспекти нормативних актів, як забезпечення необхідних умов праці, надання однакових прав і можливостей працівникам та працівницям підприємства, компанія дотримується, згідно зі свідченнями самих працівників/працівниць та керівництва компанії.

Розглядаючи соціальні аспекти життя сільських громад, доцільно стверджувати, що першочерговими соціальними проблемами, що постають у центрі уваги сільських громад, є нестача необхідної інфраструктури: дитячого садка, медичного закладу, доріг належного рівня тощо. Відповідальність за вирішення даних проблем частина мешканців і мешканок села покладає на компанію «Даноша», що пов'язано з уявленнями сільських громад про обов'язок компа-

нії компенсувати той негативний вплив, який вона здійснює на довкілля у тих селах, в яких розташовані підприємства «Даноші». Наявність цієї позиції сільського населення ґрунтується на тому факті, що компанія зі свого боку публічно декларує свої зобов'язання відповідно до політики соціальної відповідальності.

Отримані дані засвідчили, що компанія «Даноша» здійснює низку заходів, які відповідають принципу соціальної відповідальності: підтримує умови праці для працівників та працівниць на належному рівні; допомагає селам покращити стан комунально-житлових об'єктів (газифікація сіл тощо); дарує дітям у селах подарунки до свята Миколая тощо. Однак варто зазначити, що подібна діяльність сприймається сільськими громадами як така, що має точечний, фрагментарний характер.

Вивчення гендерного аспекту у житті сільських громад та у діяльності компанії «Даноша» виявило, що ставлення до більшості побутових питань не є гендерно чутливим, але і порушення, які відбуваються у контексті гендерної тематики, є незначними. У компанії наразі немає механізму, який би забезпечив жінкам (найчастіше) і чоловікам можливість залишати дітей на відповідальну особу у робочий час.

Щодо гендерного аспекту життя сільських громад доцільно стверджувати, що існують суперечливі тенденції у розподілі ролей жінок і чоловіків у цих селах. З одного боку, жінки не є виконавицями суто репродуктивної праці: доглядової та хатньої роботи. Вони виконують різноманітні соціальні функції: наприклад, головою одного з сіл є жінка. З іншого боку, спостереження населення сіл Лани, Делієве та Водники засвідчило, що роль жінки інтерпретується місцевими мешканцями та мешканками як така, що більше пов'язана з традиційно «жіночими» рисами (емпатичність, комунікативність, вміння налагодити стосунки, аніж з лідерськими та управлінськими якостями).

21 Герасименко Г.В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографічні процеси. – № 11. – 2009. – с. 48.

22 Жінки та міграція / Міжнародний жіночий центр «Ла-Страда Україна». – Х.: Права людини, 2010. – с. 20.

Кейс про ферму для вирощування норки у Дніпропетровській області

5.1. Загальна інформація про кейс.

Цей кейс стосується будівництва промислової ферми для вирощування норки ТОВ «Агропромінвест» у с. Шульгівка Дніпропетровської області. Було опитано 14 респондентів: сільського голову села Шульгівка, місцевих мешканців (чоловіків та жінок), представників організації ТОВ «Агропром», активістів (чоловіків і жінок із с. Шульгівка та сусідніх сіл). Активістки та активісти – люди, які активно виступають проти побудови звіроферми (збирають підписи, виходять на акції протесту, поширюють інформацію щодо небезпечних наслідків побудови звіроферми тощо). Це можуть бути як жительки та жителі с. Шульгівка, так і мешканки та мешканці Дніпродзержинську, дехто – учасниці організації «Голос природи». Зокрема, було проведено серію глибоких інтерв'ю з активістками та активістами, які виступають проти забудови.

5.2. Потенційна діяльність звіроферми: соціальні та гендерні аспекти.

Основним обмеженням дослідження є те, що норкова звіроферма ще будується. Тому складно оцінювати вплив комплексу, який ще не був побудований.

На думку активістів та активісток, найбільш загрозливий вплив звіроферма матиме на **дітей**, оскільки вони є найбільш чутливими до погіршень навколишнього середовища. Як зазначає активістка:

«По ланцюжку постраждаємо ми всі. В першу чергу, від різкого погіршення екологічних умов проживання та забруднення води та повітря. Діти почнуть хворіти. Ми влітку намагалися виїздити в Шульгівку частіше, останні декілька років намагаємося знаходитися там постійно. І ми робили це заради дітей. Там чиста природа і вода, ми хотіли бути ближче до природи. Діти – вони не можуть рости в кам'яних джунглях, тому ми

зробили такий вибір. Але якщо там буде будуватися та ферма, то спочатку будуть страждати діти, а потім діти дітей. Якщо прослідкувати як впливають викиди, то ми отримуємо покоління нездорових дітей, можливо, навіть з якимись невиліковними хворобами».

Лідерка групи активістів також стурбована можливим впливом звіроферми на здоров'я її дітей:

«Мене турбує, чи буде у моїх дітей здоров'я. Це основна причина, по якій я веду цю всю боротьбу. Я приїхала жити в Шульгівку, бо Дніпродзержинськ дуже брудне місто, моя дитина виглядав блідою поганкою кожну весну, тому я привезла його у село».

Двоє з опитаних активісток переїхали до с. Шульгівка з наміром виховувати дітей у заповідній зоні та уникнути проблем зі здоров'ям, які виникали у них у Дніпродзержинську. Проте, крім дітей від впливу ферми постраждають абсолютно всі вікові категорії.

Активісти наголошували на тому, що саме **заповідна територія** та позитивні екологічні характеристики є визначальним фактором для постійного перебування у Шульгівці, оскільки Дніпропетровська область вважається однією з найбільш забруднених в Україні, і знайти там екологічно придатну територію для життя практично неможливо. Натомість у с. Шульгівка збереглися екологічні ресурси.

Іншим, не менш важливим фактором, є стурбованість активісток і активістів фактом порушення стандартів будівництва та оснащення звіроферми. За їх словами, населення села не попередили стосовно реального впливу цього об'єкту і, більше того, у селі розповсюджуються матеріали з сумнівною інформацією про переваги будівництва звіроферми, хоча

активістки намагаються сприяти екологічній просвіті місцевих жителів і жителюк. Директор громадської організації «Голос Природи» наголосив, що

«...звіроферми ведуть інформаційну кампанію. Вони поширюють щотижневик і часто інформація неправдоподібна. Конкурувати з цим важко».

Тому у таких умовах місцеві мешканці не можуть дати реалістичну оцінку доцільності будівництва, оскільки інформація про всі потенційні екологічні небезпеки приховується або не розголошується забудовниками. Активістки та активісти неодноразово зазначили, що саме екологічна некомпетентність є причиною байдужості мешканців і мешканок с. Шульгівка.

Не менш важливим аспектом у будівництві норкової звіроферми є етична сторона. Аморальним є факт, що норка зазвичай утримується у стресових і загрозливих для її життєдіяльності умовах. Оскільки с. Шульгівка знаходиться у заповідній рекреаційній зоні, то будівництво хутряної фабрики на цій території може спричинити, крім соціального, ще і психологічний дискомфорт мешканкам, мешканцям та їх дітям. Також за таких умов неможливим стане розвиток зеленого туризму на цій території, оскільки із заповідної зони вона перетвориться на промислову.

Так само активістки та активісти опору наголошують, що деякі ферми, збудовані корпорацією «Агро-Овен», не забезпечують своїх робітниць і робітників нормативними умовами праці. За словами директора екологічної громадської організації, неодноразово фіксувалися порушення на звірофермі у с. Мигдалинівка з боку відповідальних сторін і, за даними анкетування, проведеного громадською організацією «Голос природи», жінки, які працювали на одній із птахоферм, не були задоволені умовами праці. Директор організації «Голос природи» зазначає:

«Там працюють жінки, але жодна, яких ми анкетували, жодна не була задоволена. Люди нічого не говорять

позитивного про свої робочі місця».

На думку активістів, які виступають проти будівництва звіроферми, компанії не вигідно забезпечувати робочими місцями мешканок с. Шульгівка. Підприємству доцільніше возити людей з іншого села, тому, за версією групи опору, місцеві, у конкретному випадку – жінки, не можуть розраховувати на робочі місця на звірофермі, яка будується у с. Шульгівка. Активістка коментує це так:

«Я думаю, що коли вона буде побудована і буде працювати, на цій фермі будуть працювати одиниці з нашого села. Я більш, ніж упевнена. Коли з самого початку ми вели діалог з підприємством, що займається будівництвом, і ми поставили це питання президенту корпорації «Агро-Овен», то він сказав: «ваші алкоголіки і дармоїди нам на нашому підприємстві не потрібні»».

5.3. Інфраструктура сіл та умови проживання.

Активістки та активісти повідомили про можливі негативні наслідки від побудови звіроферми та їх вплив на різні групи населення. Першим з них є забруднення ґрунтових вод, які вживають місцеві жителі та жителі як в якості питної води, так і для сільськогосподарських потреб. За словами активістки проти побудови ферми, на день у неї витрачається близько 40 відер води. У разі забруднення води постане запитання про забезпечення нею місцевого населення. За словами активісток та активістів, ферма не має наміру займатися цим питанням, а возити воду з інших населених пунктів буде занадто дорого для місцевого бюджету. Вживання забрудненої води негативно відіб'ється на здоров'ї людей, через що вони захочуть виїхати з села. Для різних категорій населення можливість зробити цей крок буде різною. Через доглядову працю, закріплену за жінками, вони є «прив'язаними» до дітей і старших родичів, що робить переїзд до іншого населеного пункту менш імовірним. На роботу до інших міст здебільшого їздять чоловіки, що свідчить про більші можливості

мобільності для них. Люди старшого віку мають менші можливості переїхати через проблеми з працевлаштуванням.

Більш забезпечені домогосподарства зможуть встановити собі очисні споруди і вживатимуть чистішу воду, на відміну від менш забезпечених, яким доведеться використовувати забруднену. Іншим важливим наслідком є **хвороби сільськогосподарських тварин**. Наявність ферми загрожує життю та здоров'ю сільськогосподарських тварин. Окрім того, що вони є основним джерелом прибутку багатьох господарств, догляд за тваринами здійснюють здебільшого жінки. Вони будуть відповідальними за лікування тварин, що може збільшити об'єм їх роботи у декілька разів. Смерть корови призводить до різкого збіднення господарства або відсутності засобів до існування взагалі. Придбання нової тварини коштує від 9 тис. грн., що є завеликою сумою для сільського населення.

Респондентки зазначають, що погано розвинена **інфраструктура** є однією з найбільших проблем у с. Шульгівка. Проблема з **транспортом** обмежує не лише можливість пересування для місцевих жителів, але також впливає на можливість працювати в інших населених пунктах. Як зазначала одна з респонденток:

«Навіть якщо вдається знайти роботу в місті, багато годин потрібно витратити просто щоб дістатися туди, а це дуже складно, та і добре оплачувану роботу в місті важко знайти, а з ціною на проїзд виходить просто не вигідно так працювати».

Для отримання лікування у селі є амбулаторія, проте, немає **аптеки**, де можна було б придбати нерепетурні препарати.

Крім того, існує велика проблема з розвитком **дозвілля** для місцевих мешканців. У селі зруйнований Будинок культури, і для дітей немає гуртків, де вони могли б займатися. Також дитячий садочок складається лише з однієї групи, куди ходять діти, як до підготовчої групи до школи. Матері, в яких діти ще надто маленькі для цієї групи, змушені залишати-

ся з ними вдома. Єдиним видом дозвілля у селі є бар. Одна з місцевих мешканок зазначала:

«Для жінок тут дозвілля немає, а у чоловіків він постійний – в барі. Молодь туди не ходить, а я сама організовую зустрічі з подругами у себе вдома».

Звідси випливає ще одна проблема – **алкоголізм**, яка стосується переважно чоловіків. При чому ця проблема може бути як причиною, так і наслідком безробіття.

«Не всі чоловіки у нас господарі. Ось зробив один щось, і все, напився... тут ні роботи, нічого нема. Була б робота, можливо він би не пив».

- каже респондентка. Хоча, з іншого боку деякі чоловіки з тих, хто отримав роботу, зокрема, під час будівництва ферми, через свою звичку її втратили, адже до працівників на будівництві висуваються жорсткі умови.

Така соціальна ситуація жінок, вилученість їх із загального суспільного дискурсу, маргіналізація праці могли призвести до поширення алкогольної залежності серед жінок. Одна респондентка наголосила, що алкогольна залежність є загальнопоширеною між жінок та чоловіків, хоча серед чоловіків, все ж таки, більша.

5.4. Зайнятість сільських жінок.

Ставлення місцевого населення до побудови ферми загалом є позитивним чи нейтральним, оскільки вони очікують, що дана ферма допоможе покращити ситуацію із працевлаштуванням населення та інфраструктурою села. Жінки зацікавлені отримати на фермі робочі місця для себе. Як приклад, відомо про випадок, коли жінка взагалі не має офіційно зафіксованого стажу роботи, проживала без трудової книжки. Вона веде хатнє господарство і виживає за допомогою цього. Отримання робочого місця на фермі для неї є важливим, оскільки вона зможе отримати соціальний захист від держави, коли досягне пенсійного віку.

Жінки та чоловіки пояснюють своє позитивне ставлення до ферми тим, що сіль-

ська молодь, котра активно виїжджає до міста на навчання, а потім там влаштовується на роботу, матиме змогу залишитись у селі. Оскільки ферма платитиме податки до бюджету села, люди чекають на покращення інфраструктури свого населеного пункту. Причому жінки матимуть позитивне ставлення до ферми навіть у разі неможливості працевлаштування там. Їх влаштує працевлаштування чоловіків або інших членів господарства, тому що у господарстві з'являться гроші. Позитивним для них також є те, що чоловіки не виїжджатимуть на заробітки до міста чи іншої країни. Деякі жінки сприймають побудову ферми позитивно через припущення, що працевлаштування чоловіків допоможе знизити вживання алкоголю останніми. Однак ця думка не є однозначною – частина людей вважає, що людина з алкогольною залежністю скоріше полишить роботу, ніж споживання алкоголю. Також позитивне ставлення жінок проявляється у тому, що вони не схильні вірити у можливість забруднення навколишнього середовища через довіру до соціальних інститутів, які повинні контролювати дотримання норм діяльності великих підприємств.

Працевлаштування місцевого населення є однією з основних точок опори для просування проекту звіроферми та легітимізації її будівництва серед мешканців с. Шульгівка. Цю ідею активно підтримує місцевий голова, говорячи, що

«це 170 робочих місць. Навіть на сьогоднішній день там працює 30 людей. І зарплата 3200».

Дійсно, під час будівництва працюють місцеві мешканці, більшість з яких, як повідомили респонденти, - за рекомендацією місцевого голови, і всі 30 працівників – чоловіки. Жінки-респондентки повідомляли, що коли вони дізналися про можливість роботи, то бригада вже була набрана.

У селі Шульгівка простежується проблема з **безробіттям** як у чоловіків, так і у жінок. Одна з респонденток зазначала, що

«працевлаштуватися офіційно в селі можливо лише в бюджетній сфері: в школі, сільській раді, є одна група дитячого садка, пошта, магазин та кафе».

У цих галузях традиційно працює більше жінок, хоча у школі більшість викладачів все таки чоловіки. Крім того, чоловіки більше їздять на заробітки, переважно до Росії. Жінки своєю чергою залишаються доглядати за домогосподарством.

Для отримання хоч якогось прибутку місцеві мешканки продають молоко та м'ясо за досить низькими цінами. Таким чином, їх можливість себе матеріально забезпечувати напряму залежить від можливості мати худобу та працювати у своєму домогосподарстві. Така робота є складною та непрестижною, до того ж, у жінок немає можливості полегшити собі роботу завдяки сільськогосподарській техніці. Декілька респонденток зазначали, що вони не могли б придбати таку техніку через брак коштів. Крім того, щоб працювати з трактором, необхідно отримати водійські права, а це можна зробити лише у місті, до якого практично неможливо дістатися.

Окрім цього, гостро стоїть питання щодо розвитку **малого фермерства** як сфери прибутку жінок. Адже звіроферма «Агропром» зайняла пасовища (землі, відведені для випасу худоби), позбавивши жінок основного заробітку. Ця ситуація також суперечить пунктам Державної цільової програми розвитку українського села. У розділі 2 пункт 2 зазначено, що буде здійснено «сприяння пріоритетному розвитку малих приватних підприємств... в результаті залучення соціально незахищених верств сільського населення», що, як показують емпіричні дані, втілено не було – ситуація з пасовищами є напруженою.

З приводу розподілу робочих місць у самому «Агро-Овені», то цих даних у нас немає, адже компанія не відповіла на електронний запит²³. Також під час телефонного дзвінка²⁴ стало зрозуміло, що

23 Запит був надісланий 22 березня 2015 р. на електронну адресу infomanager@agrooven.com.ua, яка вказана на офіційному сайті корпорації «АгроОвен».

24 Був здійснений 2 квітня 2015 р. З третьої спроби вдалося поспілкуватися з представницею відділу кадрів, яка сказала, що у них немає необхідних даних.

компанія не націлена на відкритість та не готова особисто надавати власні дані. Тим не менше, за словами директора «Агропромінвест», серед усіх можливих вакансій на заводі 30-40% можуть посісти жінки. Іншу думку про працевлаштування місцевого населення і, у тому числі, жінок, мають активісти. Вони впевнені, що підприємство у с. Шульгівка набиратиме працівників з інших населених пунктів, як це зробили на фермі у с. Мигдалинівка.

Стосовно альтернатив працевлаштування жительок і жителів активісти мають чітку і обґрунтовану позицію. Вони прагнуть розвивати економіку с. Шульгівки, створюючи кооперативи, розвивати зелений туризм та дрібне фермерство, де могли б бути задіяні мешканці села. Анна зазначила, що існує вихід із кризи безробіття у селі:

«Створення кооперативів. Яка зараз ситуація навіть з молочними продуктами? На виробництвах масово використовують молочний порошок, а ми могли б давати натуральне молоко. Одна справа, коли щось неякісне чи рідке, а інша справа, коли екологічно чисте. Я бачу, що зараз розвивається органічне виробництво. В Дніпропетровську розповсюджений екологічний туризм, але багато людей не знають, що можна приїхати до нас. Те ж саме і фермерська господарство, - воно приносить мінімальну шкоду екології. Звіроферма - не єдиний вихід, щоб працевлаштуватися і займатися там низькооплачуваною працею».

Активістки та активісти зазначають, що відсоткове співвідношення чоловіків і жінок у групі протесної активності приблизно однакове. За словами Вікторії:

«У нашій ініціативній групі однакову кількість і жінок і чоловіків - це люди, які виступають проти».

Проте, лідеркою групи є жінка. Відповідно, значна робота з координації групи і організації активності, яка триває уже близько року, лежить на ній. Ілюстраці-

єю діяльності та позиції активісток є події 8 серпня 2014 р. у Шульгівці біля території, відведеної на будівництво звіроферми. Невідомі молодики намагалися розігнати протестувальниць і протестувальників, а намети, які вони встановили, прибрати бульдозером. На відео²⁵ зафіксована агресія невідомих стосовно активісток та активістів. Деяким людям було завдано тілесної шкоди. На відео можна побачити, наскільки неправомірними та грубими були зусилля невідомих для зупинення акції, але активістка зазначає, що

«не було розгону. Нас залякували, але все одно наша акція продовжувалася».

Звідси можна зробити висновок, що жіночий активізм та сміливість часто знецінюються самими жінками.

5.5. Висновки.

У результаті проведеного дослідження було, по-перше, з'ясовано, що соціальне становище жінок у селі є незадовільним: жінки мають обмежені можливості влаштуватися на офіційну оплачувану роботу. Загалом жінки майже не залучені до економічної діяльності у селі. Сфера обслуговування (робота касиркою у магазині, секретаркою сільського голови) – це та сфера, де, в основному, задіяні жінки. В альтернативних галузях більшість робітників складають чоловіки.

По-друге, низький рівень розвитку інфраструктури призвів до того, що жінки не мають можливості виїхати на роботу до інших селищ та міст. З іншого боку, незважаючи на те, що хатнє господарство чоловік та жінка ведуть удвох, хатня праця та догляд за дітьми є жіночим обов'язком, де чоловік може бути задіяним лише частково. Зважаючи на вищезгадані фактори, доцільно припустити, що з цієї причини у селі поширена як чоловіча, так і жіноча алкогольна залежність.

Досліджуючи основні шляхи впливу на жінок будівництва звіроферми, ми встановили, що будівництво може негативно

25 Бійка у с. Шульгівка через звіроферму, 8 серпня 2014 р. // <https://www.youtube.com/watch?v=EjNLAj66PGo>

вплинути на жінок через забудову звірофермою ділянок, відведених для випасання худоби (що наносить удар малому фермерству як сфері прибутку жінок); через погіршення екологічної ситуації, яке відіб`ється відіб`ється на веденні хатнього господарства (особливо пошук альтернативних джерел води); через різкий неприємний запах, що потенційно матиме негативний вплив на здоров'я; через хвороби сільськогосподарських тварин, що також потенційно вплине на розвиток малого фермерства – одного з небагатьох джерел прибутку жінок.

З іншого боку, будівництво норкової звіроферми може позитивно вплинути на становище жінок: існує можливість працевлаштування жінок на звірофермі, що повинно значно підвищити їхню еконо-

мічну активність і, як наслідок, - соціальні можливості. Проте, за твердженнями активістів, такий сценарій є малоімовірним через низку технічних причин щодо забезпечення місцевого населення робочими місцями на цій звірофермі.

Таким чином, існує можливість як позитивного, так і негативного впливу будівництва норкової звіроферми на становище сільської громади, зокрема, жінок у с. Шульгівка. З одного боку, негативний вплив вже можна спостерігати навіть наразі: звіроферма зайняла земельні угіддя, заплановані під випас рогатої худоби, перешкоджаючи малому фермерству. З іншого боку, існує можливість і позитивного впливу будівництва звіроферми, проте, наразі не зрозуміло, наскільки така можливість є реальною.

Кейс про виробництво курятини у Вінницькій області

6.1. Загальна інформація про кейс.

Вінницька птахофабрика є найбільшим комплексом виробництва курятини в Європі, обсяги виробництва продукції склали 546 500 тонн 2014 р. Комплекс складається з чималої великої кількості об'єктів, які розташовані поблизу міста Ладизжин та у навколишніх селах. Вінницька птахофабрика залучає до виробництва близько 3000 робітників і є, згідно з даними Ладизжинського центру зайнятості, найбільшим працедавцем у регіоні. Тому для жителів і жительок місцевих населених пунктів, особливо для сіл, цей агропромисловий об'єкт часто – єдина можливість працевлаштування.

Локаціями дослідження були місто Ладизжин і селища Михайлівка та Оляниця. Загалом було опитано 54 респонденти. У перший день польового етапу (23.03.2015 р.) був здійснений виїзд до села Михайлівка та проведено інтерв'ю з місцевим населенням. У результаті було опитано 24 респондента, серед яких 15 жінок та 9 чоловіків. Переважна більшість респондентів була старшої вікової категорії 50+. Серед опитаних респондентів були також представники вікової категорії 20-25 та середня вікова категорія 30-40.

У другий день польового етапу (24.03.2015 р.) був здійснений виїзд у село Оляниця та м. Ладизжин. У результаті інтерв'ювання було опитано 30 респондентів, серед яких 20 жінок та 10 чоловіків. У с. Оляниця було опитано місцевого населення, серед яких – сільський голова с. Оляниця Олійник Володимир Васильович та активісти громадського об'єднання «Охорона села» с. Оляниця. Загальна кількість респондентів у с. Оляниця – 20, серед яких 14 жінок та 6 чоловіків. Вікова категорія населення переважно 50+. Проте були респонденти середньої вікової категорії 30-40 років.

У м. Ладизжин було опитано 10 респондентів, серед яких представник Ладизжинської міської ради – заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів влади Олійник В.Ф; представники відділу Ладизжинського міського центру зайнятості; голова Ладизжинської громадської ради Андрій Скакодуб разом з журналісткою громади; працівники, які мешкають у гуртожитку, збудованому за кошти Вінницької птахофабрики.

6.2. Діяльність Вінницької птахофабрики: соціальні та гендерні аспекти.

Вінницька птахофабрика позиціонує себе як соціально відповідальну компанію та зосереджується на таких напрямках: розвиток місцевої інфраструктури, благодійна допомога, покращення добробуту окремих мешканців і територіальних громад, культура і спорт²⁶.

«Вінницька птахофабрика» заявляє, що вона сприяє **підтриманню гендерної рівності** на підприємстві та **залученню жінок до соціального життя**. Так, в їх «Віснику» зазначається, що за сприяння Вінницької птахофабрики відкрився спортивний клуб, послугами якого, першою чергою, користуються співробітники підприємства. Жодної інформації про будь-які обмеження у користуванні клубом немає, тому логічним є вважати, що жінки, безсумнівно, мають доступ до цього клубу. Також у «Віснику» за жовтень-грудень 2014 р. міститься інформація про проведення «Велофесту» між філіями Вінницької птахофабрики та Зернопродуктом. Важливо зазначити, що відбувалося два таких Велофести: для жінок та чоловіків окремо. Окрім цього проводяться й інші заходи, зокрема, спартакіада з таких видів спорту: теніс, шашки, шахи, волейбол, баскетбол, міні-футбол, гирьовий спорт, настільний теніс, бадмінтон, стрільба кульова. Цей перелік є досить різноманітним і не містить таких видів спорту, які

26 Офіційний сайт Вінницької птахофабрики // <http://www.mhp.com.ua/uk/responsibility/stalij-rozvitok>

сприяють залученню лише чоловіків. Тож, з цього доцільно зробити висновок про те, що, принаймні, доступ до спорту, зокрема, до спорткомплексу та до участі у різних спортивних заходах мають як чоловіки, так і жінки.

Місцеві мешканці с. Оляниця зазначають, що Вінницька птахофабрика допомогла їхньому селу з **ремонтм деяких інфраструктурних об'єктів**. За їх словами, за кошти Вінницької птахофабрики у с. Оляниця було відремонтовано школу, дитячий садок та медпункт. Крім того, за гроші від Вінницької птахофабрики були встановлені металопластикові вікна у Будинку культури та дитячому садку. У процесі інтерв'ю з головою сільської ради с. Оляниця було з'ясовано, що компанія перераховує 100000 грн. на рік у сільський бюджет. За допомогою цих грошей вони мають змогу провести ремонт частини об'єктів, які знаходяться у критичному стані. Також міський голова запевнив, що 2015 р. має розпочатися будівництво об'їзної дороги для технологічного транспорту компанії. Проте, він не надав коментарів щодо початкових планів компанії побудувати таку дорогу.

Крім того, Вінницька птахофабрика надає допомогу для **відновлення інфраструктурних об'єктів** м. Ладизжин. Під час проведення інтерв'ю з заступником міського голови була отримана інформація щодо діяльності ТОВ «Миронівський хлібопродукт» (МХП) у м. Ладизжин. За словами заступника за рахунок Вінницької птахофабрики утримуються два дитячих садочки («Дзвіночок» і «Джерельце») м. Ладизжин, які знаходяться у комунальній власності. Можливість відвідувати ці установи, за словами заступника міського голови, мають абсолютно всі діти. Таким чином компанія створює умови для того, щоб жінки мали можливість поєднувати роботу з сімейними обов'язками.

Також у центрі м. Ладизжин Вінницької птахофабрикою були збудовані два багатоквартирних будинки та гуртожиток. Проте, ці об'єкти були збудовані винятково для діяльності компанії, адже до них заселяють лише спеціалістів Вінницької птахофабрики. Також міський голова

зазначив, що Вінницька птахофабрика збудувала бетонні дороги, що ведуть до об'єктів підприємства і наголосив на тому, що ці дороги використовуються і місцевими мешканцями.

Навесні 2013 р. за ініціативи Вінницької птахофабрики МХП і місцевої адміністрації було реконструйовано Вінницькій міській зоопарк. Зокрема, зусиллями МХП у зоопарку побудовано дитячий ігровий майданчик. Для всіх охочих вхід у святкові дні був безкоштовний, а співробітники МХП з дітьми могли відвідувати зоопарк безкоштовно до кінця 2014 р., у перспективі – на постійній основі. У травні 2014 року на Вінницькій птахофабриці відкрили спорткомплекс для співробітників підприємства та місцевих жителів, дотримуючись програми розвитку культури і спорту у регіоні та у компанії.

У процесі дослідження не була отримана офіційна інформація щодо співпраці Вінницької птахофабрики із сільською радою с. Михайлівка. Варто зазначити, що більшість респондентів с. Михайлівка недостатньо задоволені роботою сільського голови, який не порадився з місцевим населенням стосовно прокладання головної дороги для транспорту птахофабрики. За словами депутата сільської ради з 25-річним стажем, сільський голова без попереджень і попередніх зборів мешканців самостійно прийняв рішення про те, щоб головна дорога для транспортних засобів птахофабрики йшла через село, а не в об'їзд нього. Також, за словами респондентки, існує проблема корупційних грошових ланцюгів, у результаті яких гроші, які птахофабрика відшкодовує районній адміністрації, не доходять до села. Проте, інша респондентка розповіла, що птахофабрика все ж співпрацює з сільською радою – провела лінії електропостачання, відремонтувала дороги та зараз проводить водогін. Також вона стверджує, що до сільської ради можна звернутися за допомогою і наводить приклад того, що односельчани минулого тижня зверталися з звертаннями про організацію похорону, і сільська рада взяла на себе всю роботу щодо організації. Таким чином, інформа-

ція щодо діяльності співпраці Вінницької птахофабрики та сільської ради та щодо діяльності сільської ради у с. Михайлівка є суперечливою.

На загальнодержавному рівні було знайдено невелику кількість публікацій про Вінницьку птахофабрику, яка є переважно позитивного або нейтрально-інформативного характеру. У цих новинах переважна більшість інформації стосується співпраці компанії з державою, а також соціальної відповідальності організації. Так, наприклад, один з сайтів новин публікує статтю про розвиненість, успішність та модернізованість Вінницької птахофабрики. Автор висвітлює виробництво у винятково світлих барвах, акцентує увагу на виробничих потужностях, відповідальності компанії. За словами автора компанія приділяє велику увагу реалізації програми розвитку сільськогосподарських угідь в Україні. Особливий акцент робиться на соціальній відповідальності компанії, адже вона забезпечує робочими місцями велику кількість працівників Ладизинського району, особливо сіл, що знаходяться у безпосередній близькості до виробництва. Говориться багато і про ремонт доріг, вкладання коштів в інфраструктуру та ін²⁷.

6.3. Інфраструктура сіл та умови проживання.

Найбільшою проблемою, яку зазначали всі респонденти обох сіл, є спричинений діяльністю птахофабрики **постійний неприємний запах**, який, за словами мешканців, присутній в обох селах майже постійно. Така проблема існує внаслідок неналежної утилізації відходів від виробничого процесу на об'єктах Вінницької птахофабрики, які знаходяться поблизу досліджуваних сіл. Крім того, ця проблема посилюється тим, що технологічний транспорт компанії, у тому числі, навантажений послідом, цілодобово проїжджає центральними сільськими дорогами.

Використання технологічним транспортом Вінницької птахофабрики сільських

доріг призводить до ще однієї проблеми, яка також актуальна для обох сіл. Цілодобовий рух вантажних машин, по-перше, призводить до **шумового забруднення**. Особливо страждають від цього мешканці будинків, які виходять безпосередньо до дороги, проте, за словами респондентів з обох сіл, ця проблема актуальна майже для будь-якого будинку в їхніх селах. Ще більшою проблемою, яка спричинена проїздом транспорту сільськими дорогами, є **руйнування будинків** внаслідок вібрації. Жителі, які мешкають безпосередньо біля дороги, демонстрували тріщини у своїх будинках, які з'явилися через вібрації внаслідок безперервного руху навантаженого технологічного транспорту.

Діяльність Вінницької птахофабрики, за словами мешканців с. Михайлівка та Оляниця, призвела до того, що в їх **криницях зникла вода**. Відповідно до їх слів, вода зникла майже одразу після введення в експлуатацію об'єктів Вінницької птахофабрики поблизу їх сіл. Варто зазначити, що, за словами однієї з жительок с. Михайлівка, Вінницька птахофабрика заявляла про готовність оплатити вартість труб для проведення водопостачання у домівки мешканців сіл. Проте, від жителів очікується оплата роботи зі встановлення труб, що становить, за словами респондентки, близько 4000 гривень для кожного будинку. Інформації щодо фінансування проведення каналізації у домівки жителів с. Оляниця не було отримано.

Як повідомила одна з активісток у с. Оляниця, Київський еколого-культурний центр, на чолі з В.Є. Борейком, проводив дослідження впливу діяльності птахофабрики на навколишні села, зокрема, на село Оляниця. У результаті дослідження було встановлено зв'язок діяльності Вінницької птахофабрики та зникнення води у колодязях та руйнуванні осель через вібрації. Таким чином, за словами місцевих мешканців, існують підстави для звинувачення саме Вінницької птахофабрики у руйнуванні будинків та

27 Новина «Філія «Птахокомплекс» ТОВ «Вінницька птахофабрика» профінансує ремонт доріг у трьох селах» Режим доступу: <http://ilikenews.com/article/filiya-ptahokompleks-tov-vinnicka-ptahofabrika-profinansuie-remont-dorig-u-troh-selah#sthash.6loJ0R3Q.dpuf>

зникненні води у селах Оляниця та Михайлівка.

Вінницька птахофабрика заявляє про прокладання нових доріг у навколишніх населених пунктах²⁸. Проте, за словами мешканців с. Михайлівка, дороги було прокладено лише там, де їздить технологічний транспорт компанії. Крім того, за словами мешканців, кам'яну дорогу, яка існувала до побудови птахофабрики, було знищено вантажівками компанії. Це і зумовило необхідність прокладання нової дороги. Для с. Оляниця ситуація є дуже схожою, адже відремонтована дорога, яка проходить через центр села, використовується вантажівками компанії.

Деякі мешканці села Оляниця займають активну позицію щодо діяльності птахофабрики. Були проведені інтерв'ю з двома активістами – членами організації «Охорона Села», яку було зареєстровано з початком будівництва об'єктів Вінницької птахофабрики поблизу с. Оляниця. Активісти розповіли про їх боротьбу з побудовою нових об'єктів Вінницької птахофабрики поблизу с. Оляниця. Активісти повідомили, що ще до будівництва об'єктів птахофабрики сільських жителів запевнили, що буде побудована **об'їзна дорога**, яка б позбавила село від великої кількості проблем, які зараз є актуальними для нього. Проте, такої дороги не було побудовано. Вони також сповістили, що громадські слухання щодо будівництва об'єктів провели з 20 людьми, які не були представниками сільського населення та не попереджаючи інших мешканців села. Тобто громадські слухання були проведені фактично без залучення місцевого населення.

Також за словами місцевого населення с. Оляниця та самих активістів, деяким учасникам громадського об'єднання надходили погрози від представників

Вінницької птахофабрики щодо можливого позбавлення роботи, якщо вони не припинять чинити опір їх діяльності.

6.4. Зайнятість сільських жінок та умови праці на Вінницькій птахофабриці.

У процесі дослідження також були проаналізовані умови праці на Вінницькій птахофабриці. Інформація була отримана від мешканців сіл Михайлівка та Оляниця²⁹, м. Ладижина, відділу працевлаштування м. Ладижина та громадського активіста – голови Ладизинської громадської ради А. Скакодуба. У період проведення цього дослідження не вдалося зустрітися із представниками Вінницької птахофабрики для отримання додаткової інформації стосовно працівників і працівниць, а також пояснення певних аспектів умов праці.

Зокрема, доцільно зазначити що у компанії існує **вікова дискримінація** при прийомі на роботу. За словами декількох респондентів, які мали досвід роботи на птахофабриці, середній вік працівників становить 23-24 роки³⁰. Було проведено інтерв'ю з жінкою передпенсійного віку, яка зазначила, що їй довелося місяць ходити до відділу кадрів компанії для того, щоб врешті-решт отримати місце за публічно оголошеною вакансією. Крім того, за словами респондентки, на птахофабриці працюють люди до 45 років, через те, що компанія надає перевагу молодшим працівникам і намагається приймати на роботу молодших людей. Таку інформацію також підтвердив А. Скакодуб, зазначаючи, що компанія не зацікавлена у працівниках віком старше 45 років і таким людям дуже важко влаштуватися на птахофабрику. Варто зазначити, що такі випадки вікової дискримінації суперечать статті 22 Кодексу законів про працю України³¹.

28 Офіційний сайт Вінницької птахофабрики // <http://www.mhp.com.ua/uk/operations/projects/vinnitsa-complex>

29 Зазначимо, що дослідники і дослідниці не мали можливості перевірити, чи респондентки і респонденти дійсно працювали або й наразі працюють на птахофабриці. Ми мали не меті зібрати розмаїття думок і ставлень до досліджуваного агропромислового об'єкту, адже дослідження є радше експлораторним, етнографічним.

30 Сама ж компанія не надала офіційної інформації про соціально-демографічні характеристики працівників.

31 Стаття 22 Кодексу законів про працю України. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] / Верховна Рада УРСР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

Ще однією проблемою, про яку розповідали респонденти, є практики перевищення нормативного об'єму праці. Один з респондентів навів приклад, що в обов'язки однієї людини входить догляд за 3 пташниками, але фактично людина змушена доглядати 5-6 пташників. Респондент із птахопереробного цеху також сповістив, що денна норма виробництва перевищує ту, яка була обумовлена при прийомі на роботу.

З такого порушення впливає наступна проблема умов праці на птахофабриці – декілька респондентів сповістили про те, що **робочий графік** працівників на птахофабриці сягає до 12 годин на добу при обумовленому 8-годинному робочому дні. Крім того, деякі респонденти зазначили, що компанія очікує від працівників 6 днів роботи на тиждень замість 5. Варто зазначити, що за словами всіх респондентів, які сповістили про ці проблеми, компанія не компенсує перенавантаження своїх працівників. Така практика є порушенням законодавства України³².

Незважаючи на те, що Вінницька птахофабрика пропонує конкурентну для регіону заробітну плату, як сповіщають люди, які працюють чи мають досвід роботи на птахофабриці, отримати повну заробітну плату майже неможливо. Така ситуація складається внаслідок існування **системи штрафів** у компанії. Внаслідок невиконання обсягу виробництва чи будь-якого іншого відхилення від виробничих нормативів із працівника знімають премії. Таким чином, при декларованій заробітній платі більше 3000 грн. опитані у ході дослідження респонденти зазначають, що реальна заробітна плата складає менше 2000 грн., а в одному випадку навіть менше 1000 грн³³.

Згідно з Положенням про преміювання на Вінницькій птахофабриці, працедавець самостійно вирішує, чи виплачувати працівникам **премії**, тобто одноособово визначає підстави для виплати премій працівникам³⁴. Це суперечить статті 15 Закону України «Про оплату праці», в якій вказано, що «умови запровадження та розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються підприємствами у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством, генеральною та галузевими угодами». А «при розподілі визначеної для підрозділів загальної суми премії, керівники підрозділів самостійно визначають розмір премії окремим працівникам у відповідності із особистим вкладом в загальні результати діяльності підрозділу»³⁵.

Ще однією проблемою умов праці на Вінницькій птахофабриці є **важкі умови праці** та пов'язана з цим плінність кадрів. Як зазначає А. Скакодуб, на Вінницькій птахофабриці люди працюють не більше декількох місяців, бо не витримують важких умов праці та вимог щодо перевищення нормативного обсягу праці. За словами респондентів із с. Михайлівка, незважаючи на відсутність альтернативних робочих місць, на птахофабриці працює лише декілька десятків людей зі всього села саме через дуже важкі умови праці. Респонденти, які мають досвід роботи на птахофабриці, розповідають, що найважче працювати у забійному цеху, і саме на ньому спостерігається найбільша плінність кадрів. Через такі особливості робочого процесу на Вінницькій птахофабриці компанії не

32 Розділ 4 статті 50 Кодексу законів про працю України. Норма тривалості робочого часу. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] /]/Верховна Рада УРСР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

33 Стаття 110 Кодексу законів про працю України. Повідомлення працівника про розміри оплати праці. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] /]/Верховна Рада УРСР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

34 В філіях Нашій Ряби в Ладизжині панують феодальні закони. Громадський сайт міста Ладизжин. Режим доступу: <http://lad.vn.ua/rss-ladyjin/v-filyah-nashii-ryabi-v-ladizhini-panuyut-feodalni-zakoni.html>

35 Стаття 15 Закону України про оплату праці. Закон України про оплату праці від 24.03.1995 № 108/95-ВР [Електронний ресурс] /]/Верховна Рада УРСР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

вистачає робітників із навколишніх населених пунктів і вона змушена використовувати автобуси для транспортування робітників із населених пунктів, які розташовані на відстані до 80 км. від виробничих об'єктів.

Трапляються випадки **недотримання норм і правил безпеки та охорони праці** на Вінницькій птахофабриці³⁶. Існує випадок, коли працівнику, який виконував роботу, в очі потрапила куряча кров, і через це у нього почалися проблеми зі здоров'ям. На звернення працівника керівництво ніяк не відреагувало, не провело розслідування. Ця ситуація показує, що працівники не забезпечені необхідними речами для безпечного виконання своїх обов'язків, і керівництво не переймається даним аспектом та не проводить заходів для створення належних умов праці. Також, як зазначали респонденти, переважна більшість працівників холодного цеху хворіють через те, що керівництво Вінницької птахофабрики не забезпечує їх належним спецодягом. Ці випадки суперечать статті 163 Кодексу законів про працю України³⁷, де чітко прописано, що «на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або здійснюваних у несприятливих температурних умовах, працівникам видаються безплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту». Також це суперечить соціальній вимозі ЄБРР про трудові стандарти та умови праці, у тому числі, гігієну праці та техніку безпеки на робочому місці.

У ході дослідження було також виявлено також певні порушення Вінницькою пта-

хофабрикою **трудового законодавства щодо праці жінок**. Мешканка с. Михайлівка, яка працює на Вінницькій птахофабриці, сповістила, що для матерів, які мають двох дітей віком до 12 років, компанія надає 10-денну відпустку раз на рік. Проте, згідно зі статтею 182¹ Кодексу законів про працю України, право на таку відпустку мають працівники (як жінки, так і чоловіки), які мають двох або більше дітей віком до 15 років³⁸. Таким чином, обмеження у 12 років є незаконним. Крім того, під час інтерв'ю респонденти неодноразово зазначали випадки залучення жінок до робочого процесу у нічні зміни. Відповідно до статті 175 Кодексу законів про працю України: *«Залучення жінок до робіт у нічний час не допускається, за винятком тих галузей народного господарства, де це викликається особливою необхідністю і дозволяється як тимчасовий захід»*³⁹.

На радіо «Ладизжин» відбулось інтерв'ю з фахівцями МХП з роботи з інвесторами та з роботи з персоналом⁴⁰. Співрозмовники оперують цифрами щодо кількості працевлаштованих ладизжинців. Зазначається, що у забійному цеху працює 540 містян (загалом – 1810), на процесах вирощування – 325 (всього – 1100). Тобто – близько 30 %, що, на думку представника організації, є високим показником. Фахівець з розвитку та навчання персоналу спростовує поширені думки про велику плінність кадрів. Так, зазначається, що з переробного цеху було звільнено близько 100 осіб, що на думку фахівця не є багато високим показником, хоча, якщо взяти до уваги, що на переробному цеху працює 1000 працівників, є доволі вагомою.

36 Інформація отримана зі слів респондентів, яким, відповідно до етичних правил дослідження, надано анонімність. Інформація не підтверджена відповідними супровідними документами (зверненнями тощо).

37 Розділ 1 статті 4 Закону України про охорону праці. Державна політика в галузі охорони праці від 14.10.1992 № 2694-XII [Електронний ресурс] /]/Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

38 Стаття 182¹ Кодексу законів про працю України. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] /]/Верховна Рада УРСР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

39 Стаття 175 Кодексу законів про працю України. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] /]/Верховна Рада УРСР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

40 На Нашій Рябі в Ладизжині працює 30 % місцевих жителів. Громадський сайт міста Ладизжин. Режим доступу: <http://lad.vn.ua/rss-ladyjin/na-pidpriemstvah-mhp-e-pracivniki-z-ladizhina.html>

Цікавим з точки зору полеміки між птахофабрикою та населенням є питання **працевлаштування засуджених**⁴¹. Великого розголосу набуло застосування на Вінницькій птахофабриці праці ув'язнених. Видання зазначає, що через географічну близькість, потурання місцевої влади та низькі фінансові запити, такі практики не лише не припиняються, але і надалі активно використовуються адміністрацією фабрики. Розглянемо дискусію, що відбувалася у межах вирішення цього питання між громадою, владою Ладжидина та керівництвом компанії. Ладжидинська громадська рада ініціювала збори щодо заборони використання ув'язнених у робочому процесі птахофабрики. У результаті було отримано письмову відповідь, за якою влада Ладжидина стверджує, що працевлаштування ув'язнених на заводі регламентується соціальною програмою і не суперечить законодавству. Для розуміння неоднозначності ситуації пропонуємо цитату зі статті про інтерв'ю:

«В студії було задане запитання від слухача, чому при такому безробітті на підприємстві використовують працю засуджених і чи немає причин в цьому недостойної заробітної платні. У відповіді було роз'яснено, що незважаючи на те, що є багато охочих працювати, іноді людина не підходить професійно, або не хоче виконувати функціональні обов'язки чи не влаштовує оплата праці. Слухаючи це, можна припустити, що у засуджених є і потрібні професійні якості або освіта, ймовірно, і умови праці їх влаштовують, і оплата»⁴².

Було висвітлено і питання заробітних плат. Якщо запрошені до студії фахівці вказували середню заробітну плату на рівні 4000 грн., то слухач, який зателефонував до студії, зазначив, що його зарплата – близько 1500 грн., а також скаржився на позбавлення премії через жорстку систему штрафів.

У результаті опитування жителів сіл Ми-

хайлівка та Оляниця, які мають досвід роботи на птахофабриці, також було з'ясовано, що на забійному цеху птахофабрики працюють в'язні, яких звозять з Ладжидинської виправної колонії (№ 39) с. Скакодуб А. сповістив, що переробний комплекс ТОВ «Вінницька птахофабрика» уклав договір із Могилів-Подільською виправною колонією № 114 про працевлаштування на підприємстві осіб, які відбувають покарання у колонії. За словами директора «Переробного комплексу» Олексія Шевченко, вони допомагають засудженим адаптуватися до суспільства, реабілітуватися, готують їх до законотворчого життя. Скакодуб пояснює використання праці ув'язнених тим, що місцеві жителі не хочуть працювати на птахофабриці через важкі умови праці, а засуджених можна примусити.

Важливою особливістю умов праці на Вінницькій птахофабриці є **відсутність ефективної профспілки**. Як зазначив А. Скакодуб, профспілки фактично не існує, незважаючи на те, що були спроби її створити. Ладжидинська громадська рада запрошувала Вінницьку спілку «Трудаці» для того, щоб вони посприяли та допомогли працівникам птахофабрики створити профспілку, для створення якої достатньо 3 людей. Вони знаходили працівників, які висловлювали бажання створити на птахофабриці профспілку для захисту своїх трудових прав, але в останній момент, вже на стадії її реєстрації, відмовлялися. За словами активіста, це ставалося через психологічний тиск на працівників та грошовий підкуп. Тому, за словами активіста, керівництво птахофабрики створило бутафорну, так звану «жовту», профспілку для відводу очей.

У результаті опитування директора центру зайнятості міста Ладжидина було отримано інформацію щодо **проблем працевлаштування** жіночого населення м. Ладжидин. На сьогодні переважна більшість жінок м. Ладжидин працює у сфері обслуговування, зокрема, у сфері торгів-

41 В Каневі, як і в Ладжидині на Нашій Рябі працюють іногородні та ув'язнені. Громадський сайт міста Ладжидин.

Режим доступу: <http://lad.vn.ua/ekonomika/v-kanevi-yak-i-v-ladzhini-na-nashii-ryabi-pracyuyut-inogorodni-ta-uvyazneni.html>

42 На Нашій Рябі в Ладжидині працює 30 % місцевих жителів. Громадський сайт міста Ладжидин. Режим доступу:

<http://lad.vn.ua/rss-ladyjin/na-pidpriemstvah-mhp-e-pracivniki-z-ladzhina.html>

лі. Незважаючи на законодавчу заборону сегрегації та дискримінації робітників за статтю в оголошеннях про вакансії⁴³, переважна більшість місцевих працедавців не зацікавлена у тому, щоб приймати на роботу працівників жіночої статі. Найбільшу групу ризику для працедавців становлять жінки старшої вікової категорії та жінки з дітьми, саме у них найменша ймовірність прийняття на роботу.

У результаті проведеного дослідження не було виявлено випадків гендерної дискримінації чи обмеження прав жінок під час прийому на роботу та робочого процесу. Під час інтерв'ю більшість респондентів зазначили, що серед знайомих їм працівників птахофабрики були як жінки, так і чоловіки, і жодних зауважень чи конфліктів на гендерній підставі не було виявлено. Проте, зазвичай подібна проблематика потребує ретельнішого вивчення, більшого польового етапу.

6.5. Висновки.

Загалом мешканці сіл Михайлівка та Оляниця не задоволені діяльністю Вінницької птахофабрики. Після початку діяльності компанії села страждають від цілодобового руху вантажних автомобілів центральними вулицями. Такий рух призводить, по-перше, до шумового забруднення села. По-друге, рух технологічного транспорту призводить до руйнування будинків, які знаходяться поряд з дорогою. Важливо зазначити, що компанія оголошувала план побудови об'їзної дороги, проте, не дотрималася такої обіцянки. Ще однією проблемою, яку спричинила діяльність компанії, є зникнення води у криницях навколишніх сіл.

З іншого боку, Вінницька птахофабрика має також позитивний вплив на навколишні села та м. Ладизин. Наприклад, вона щорічно перераховує 100000 грн. у бюджет с. Оляниця, що дає змогу фінансувати деякі інфраструктурні проекти. У с. Михайлівка, за інформацією деяких респондентів, Вінницька птахофабрика також співпрацює з сільською радою та фінансує певні сільські потреби, напри-

клад, закупівлю труб для проведення водопостачання. У м. Ладизин компанія взяла на себе забезпечення двох дитячих садків, до яких можуть ходити всі охочі діти, та реконструкцію деяких доріг, втім, вона ж ними і користується. Впливи птахофабрики на навколишні села є гендерно-чутливими – жінки, задіяні у хатній роботі, страждають від погіршення інфраструктури домогосподарства.

Проблемним питанням виявились умови праці на Вінницькій птахофабриці. У ході інтерв'ю з А. Скакодубом та мешканцями сіл, які мають досвід роботи на птахофабриці, було з'ясовано, що на цьому об'єкті можливі порушення трудового законодавства України. При прийомі на роботу Вінницька птахофабрика дискримінує охочих за віком. Таким чином, для людей старшого віку існують перепони при прийомі на роботу, чого немає для більш молодих людей. Така практика суперечить законодавству. Крім того, на птахофабриці використовується праця жінок вночі, що не відповідає кращим трудовим практикам, та занижується вік дітей, при якому матері надається додаткова відпустка. Також підіймалися питання, що на птахофабриці очікують виконання більшого, ніж обумовлений при прийомі на роботу, обсягу роботи.. Перевищення нормативного робочого часу працівникам, за словами респондентів, не компенсують. Внаслідок дуже складних умов праці та підвищених вимог компанії до кількості праці на птахофабриці існує висока плинність кадрів, особливо на птахопереробному комплексі.

Результатом дослідження також є виявлення невідповідності діяльності Вінницької птахофабрики до українського законодавства та вимог ЄБРР щодо соціального впливу на населення. Тому одним із шляхів до усунення негативного впливу діяльності цієї компанії на місцеве населення є привернення уваги до ЄБРР щодо невідповідності затвердженим нормам для діяльності компаній, які кредитуються цією структурою.

43 Стаття 11 Закону України про зайнятість населення. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

Загальні висновки

Агропромислові об'єкти чинять не лише екологічні впливи на території, де вони знаходяться, а також і соціально-гендерні – на сільські громади. Сільські жінки є такою категорією населення, яка перебуває у ризику подвійної дискримінації – гендерної та за місцем проживання. На державному рівні потреби сільських жінок визнаються неповністю. Наприклад, Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. не враховує потреби жінок як окремої цільової групи. Натомість на міжнародному рівні визнано, що розвиток сільських районів значною мірою залежить від залучення жінок сільської місцевості до вирощування продовольчих сільськогосподарських культур і тваринництва і до несільськогосподарської діяльності. Також вони виконують важливі функції з догляду за дітьми, людьми похилого віку та хворими.

У результаті вивчення трьох різних кейсів з'ясовано певні загальні тенденції соціально-гендерного впливу агропромислових об'єктів на сільські громади. Ці впливи можуть бути як позитивними, так і негативними, залежно від політики агропромислової компанії. І хоча загалом компанії намагаються підтримувати політику соціальної відповідальності, як виявилось, не завжди офіційно декларована політика втілюється на належному рівні, і інколи сприймається мешканцями сіл як така, що має несистемний характер.

Розглядаючи соціальні аспекти життя сільських громад, доцільно стверджувати, що першочерговими соціальними проблемами, що постають у центрі уваги сільських громад, є нестача необхідної інфраструктури: дитячого садка, медичного закладу, доріг належного рівня тощо. Соціально-гендерні аспекти життя сільських громад стосуються також інфраструктури сіл та умов проживання. Наприклад, вплив промислового тваринництва стосується проблеми зменшення доступу до питної води у селах, що зникнення води має негативний вплив біль-

шою мірою саме на жінок, оскільки вони займаються доглядом за домогосподарством і відсутність належного доступу до води значно ускладнює цю діяльність. Також гендерно-чутливою проблемою може бути і забруднене повітря біля доріг, а також внаслідок недостатньо якісної утилізації відходів. Забруднене повітря може мати негативний вплив на здоров'я жінок, зокрема, і на репродуктивну функцію.

У сільській місцевості, навіть якщо чоловік і жінка однаковою мірою заробляють гроші на ринку праці, хатня праця та догляд за дітьми є традиційно «жіночим» обов'язком, де чоловік може бути задіяний лише частково. У сільських районах бракує сприятливих умов для поєднання материнства і професійної зайнятості. Саме на плечах жінок – ведення хатнього господарства, яке характеризується браком відповідної інфраструктури. Тому саме жінки мають потреби у дитячих садочках і іншій відповідній інфраструктурі, наприклад, транспортній. Агропромислові компанії по-різному втілюють ці потреби жінок у своїй політиці соціальної відповідальності бізнесу. Однак наразі дитячі садочки при досить великих підприємствах в Україні – мало поширена практика.

З одного боку, агропромислові об'єкти можуть надавати робочі місця для жителів і жительок сіл. З іншого боку, вони можуть перешкоджати малому фермерству, яким займаються також і жінки, яке слабкоконкуретноздатне поряд із промисловим виробництвом агропродукції.

Загалом мешканки і мешканці сільських територій України, як і всі громадяни, заслуговують на гідні умови праці та проживання. Екологічний вплив від агропромислових об'єктів, який пов'язаний з економічним і соціальним, повинен бути мінімально негативним для сільських громад. Як бачимо з кейсів, саме за це, у тому числі, борються активісти і активістки сільських громад, думка яких має бути почутою.

Рекомендації

Компанії «Даноша»:

- Розпочати діяльність дитячого садка при компанії;
- Проводити інструктаж для нових працівників та працівниць щодо їх трудових прав на основі чинного трудового законодавства;
- Перейти від комунікаційного формату «*«Даноша» сільський/-а голова → мешканці села»* до «*«Даноша» → мешканці села (представник/-ця громади)»*, оскільки за умов зміни формату комунікації мешканці та мешканки села зможуть особисто спостерігати за діяльністю компанії, а також компанія матиме можливість вести моніторинг того, чи доходять виділені нею кошти на заплановані статті витрат (уникнення корупційного механізму);
- Регулярно звітувати (листівки, рекламні плакати, усні звіти) перед мешканцями та мешканками громад щодо діяльності, яка проводиться компанією згідно з принципом соціальної відповідальності (з метою інформування громад про свої наміри, наявні проекти, отримані результати).

Компанії «Агропромінвест»:

- Не допустити забруднення ґрунтових вод;
- Врахувати всі ризики, які нестиме ферма для ведення сільського господарства, зауваживши, що жінки займаються його веденням;
- Надавати пріоритет мешканкам та мешканцям с. Шульгівка у працевлаштуванні на фермі через потребу населення села у робочих місцях;
- Приділяти особливу увагу працевлаштуванню жінок на фермі;
- Збудувати дитячий садок біля території ферми;
- Бути відкритими до ведення діалогу з громадськими організаціями та окреми-

ми активіст(к)ами (оперативно відповідати на запити до компанії, організувати круглі столи та зустрічі тощо);

- Своєчасно інформувати мешканок та мешканців села про наслідки побудови ферми, можливості працевлаштування тощо.

Вінницькій птахофабриці:

- Встановлення шумозахисних екранів на дорозі, що проходить через села Оляниця та Михайлівка;
- Пошук альтернативних шляхів утилізації курячого посліду;
- Побудова об'їзних доріг у с. Михайлівка та с. Оляниця;
- Виконання зобов'язання щодо введення в експлуатацію водогону для обох сіл;
- Підвищення заробітної плати для працівників, які працюють у важких умовах на птахопереробному комплексі або ж полегшення роботи на цих комплексах;
- Звернути увагу на умови праці робітників, зокрема, жінок, що не завжди є прийнятними;

Більша відкритість до громади, а також до зацікавлених в отриманні об'єктивної інформації людей, зокрема, дослідників. Це вкрай важливо для того, щоб кожен міг переконатись у прозорості діяльності компанії та у її «дружньому ставленні» до оточуючих;

- Також варто ознайомити керівництво Вінницької птахофабрики з вимогами (соціальними та екологічними) ЄБРР та законами України.

Європейському банку реконструкції та розвитку:

- Проводити періодичні оцінки соціальної діяльності компанії: оцінювати відповідність декларованим намірам (на основі звіту «Даноші», а також на основі опитування сільських громад).

Національному екологічному центру України:

- Включити гендерний та соціальний аспекти у систематичне вивчення діяльності великих агропромислових комплексів;
- Враховувати у своїй діяльності позиції різноманітних зацікавлених сторін: активістів/активісток, мешканців/мешканок, які не здійснюють активістську діяльність, тощо.

Сільським громадам:

- Проводити заходи, що пропагують ідею і практики гендерної рівності, зокрема, більш активного залучення чоловіків до доглядової та хатньої праці;
- Налагоджувати діалог з агропромисловими компаніями, артикулювати та документувати свої проблеми, претензії щодо порушення, наприклад, трудових прав (доцільно при цьому залучати медіа та органи влади).

Сільським радам:

- Проводити регулярні громадські зібрання для обговорень наявних соціальних, інфраструктурних проблем у селі; залучати до цих подій жінок на рівні з чоловіками;
- Покращити інфраструктуру села;
- Проводити заходи, що пропагують ідею і практики гендерної рівності;
- Приділити особливу увагу урізноманітненню дозвілля у селі для зниження рівня споживання алкоголю серед населення;
- Сприяти створенню кооперативів, які спеціалізуються на сільському туризмі.

Місцевим активістам та активісткам:

- Заручатися більш активною підтримкою місцевих, обласних і всеукраїнських ЗМІ (виносити проблему на ширший державний рівень);
- Залучати жінок до громадської активності та шукати підтримку для їх навчання;
- Включити гендерний аспект у діяльність організації (враховувати інтереси жінок як цільової групи);
- Налагодити співпрацю з активіст(к)ами з інших сфер (правничими, журналіст(к)ами тощо).

Додаток А. Гендерна політика ЄБРР

ЄБРР звертає увагу на важливість врахування гендерної специфіки підприємств. У документі «Стратегія діяльності в Україні 2011-2014 рр.»⁴⁴ наводиться коротка довідка про гендерні питання в українському суспільстві. Особливо згадане становище жінок саме у сільській місцевості: «Жінки в сільській місцевості стикаються з більшими перешкодами щодо доступу до послуг охорони здоров'я, можливостей зайнятості та підприємництва»⁴⁵.

У 2013 р. банком була ухвалена «Стратегічна гендерна ініціатива»⁴⁶, що презентує бачення та плани банку стосовно забезпечення заходів, спрямованих на досягнення гендерної рівності у фінансованих банком компаніях.

Серед основних цілей гендерної політики ЄБРР:

- ідентифікувати пріоритетні країни з гендерним розривом для спрямування ресурсів банку;
- розвинути проекти з гендерним компонентом, спрямовані на забезпечення доступу до зайнятості, навичок, фінансів і послуг;
- розглянути спеціальні продукти, які довели свій успіх в адресуванні гендерного розриву, наприклад, « («Аудит рівних можливостей»), і сфокусуватися на розвитку нових продуктів;
- вести моніторинг проектів із гендерним фокусом.

Загалом доцільно зазначити, що ЄБРР

відповідально ставиться до питань дотримання гендерної рівності і доведення фінансованих компаній до фактичного статусу гендернорівних.

До **соціальних аспектів** політики ЄБРР відносяться:

- трудові стандарти та умови праці, у тому числі, гігієна праці і техніка безпеки на робочому місці;
- вплив на суспільство, у тому числі, на здоров'я та безпеку населення, гендерна рівність та вплив на корінне населення і культурну спадщину.

Банк здійснює ретельний контроль стосовно питань умов праці. Застосування спеціальної Вимоги до ведення діяльності у рамках Екологічної та соціальної політики 2008 р. включає оцінку таких аспектів, як умови праці, справедлива заробітна плата, відсутність дискримінації працівників, гендерна рівність у працевлаштуванні та робочому процесі, діяльність профспілок та процедури колективних переговорів. Контролем за виконанням цих вимог займається Департамент з питань охорони довкілля та сталого розвитку.

Діяльність проектів, які фінансуються ЄБРР, вимагає перегляду механізмів і принципів управління підприємством з тим, щоб, зокрема, враховувати негативні наслідки його діяльності у гендерному розрізі та дискримінацію за статевою ознакою – як серед працівників, так і серед інших залучених верств населення.

44 Стратегія діяльності в Україні 2011-2014 рр. // Європейський банк реконструкції і розвитку, 2013.

45 Там само. – с. 71.

46 Strategic Gender Initiative/European Bank of Reconstruction and Development, 2013 // <http://www.ebrd.com/downloads/sector/gender/strategic-gender-initiative.pdf>

Перелік використаних джерел:

1. Впровадження гендерних підходів в діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій: Навчально-методичний посібник/Укл. Л.М. Артеменко. - Чернігів, 2008.
2. Герасименко Г.В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України/Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографічні процеси. – № 11. – 2009.– с. 46-54.
3. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>]
4. Доповідь «Права людини в Україні». Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2011 // [<http://helsinki.org.ua/index.php?id=1332329555>]
5. До сталого розвитку через участь жінок: Гендерний профіль м. Вінниці та Моніторинг рівня комфорту проживання жінок у м. Вінниця, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України» здійснюється Федерацією канадських муніципалітетів у партнерстві з Асоціацією міст України за фінансової підтримки Уряду Канади. – с. 25-27.
6. Жінки та міграція/Міжнародний жіночий центр «Ла-Страда Україна». – Х.: Права людини, 2010. – 96 с.
7. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV // [<http://portal.rada.gov.ua>]
8. Кодекс законів про працю України від 10.12.71 ВВР № 322-VIII // [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>]
9. Комплексне дослідження становища жінок, які проживають у сільській місцевості/І. Волосевич, Т. Коноплицька, Т. Костюченко, Т. Марценюк. – К.: ВАІТЕ, 2015. – 88 с.
10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Міжнародний документ від 18.12.1979 // [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_207]
11. Конституція України від 28 червня 1996 року // [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>]
12. Лавріненко Н. Гендерні відносини на селі // Соціологічний моніторинг/За ред. В.М. Ворони, М.О. Шульги. - К.: ІС НАНУ, 2006. - с. 86-92.
13. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів [Електронний документ]. – К., 2014. – 65 с.
14. Матеріали круглого столу «Забезпечення прав та можливостей сільських жінок в Україні» від 18.09.2012 р. при Комітеті Верховної Ради України з прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин. Стенограма http://empedu.org.ua/sites/default/files/files/publications_materials/stenograma_18_09_12.pdf
15. Оцінювання соціально-гендерного впливу стратегій, програм і проектів регіонального розвитку: Практич. посіб./М. Колодій та ін.; за ред. І. Санжаровського. — К.: К.І.С., 2012.
16. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016

року» від 26 вересня 2013 р. //

[<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-%D0%BF>]

17. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2014 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник/Відп. за випуск І.І. Осипова. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 86 с.

18. Стамбульська декларація з населених пунктів ООН; Міжнародний документ від 14.06.1996 // [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_508]

19. Стратегія діяльності в Україні 2011-2014 р. // Європейський банк реконструкції і розвитку, 2013 // [http://www.ebrd.com/downloads/country/strategy/ukraine_uk.pdf]

20. Улучшение положения женщин в сельских районах // Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 18 декабря 2007 года //

[<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/471/95/PDF/N0747195.pdf?OpenElement>]

21. Умови праці в супермаркетах «Фуршет» в Україні. Чи вплинула фінансова підтримка ЄБРР на ситуацію з правами найманих працівників Групи «Фуршет»?/ Кер. дослідж. Т. Марценюк; коорд. дослідж. від мережі Бенквоч В. Марцинкевич; за ред. Г. Аткен; CEE Bankwatch Network. - [Praha], 2010 (листопад). – 42 с.

22. Strategic Gender Initiative/European Bank of Reconstuction and Development, 2013 // <http://www.ebrd.com/downloads/sector/gender/strategic-gender-initiative.pdf> [<http://www.ebrd.com/downloads/sector/gender/strategic-gender-initiative.pdf>]

